

4. Жигалова М.П. Русскоязычная лирика Беларуси : жанрово-тематическая и стилевая парадигма / М.П. Жигалова // Русский язык и литература, № 3. – Минск, 2010. – С. 33–40 ; № 4. – Минск, 2010. – С. 3–6 ; № 5. – Минск, 2010. – С. 8–16.
5. Ковалёв Д. Кому что дорого. Лирика / Дмитрий Ковалёв. – Минск : Мастацкая літаратура, 1982. – 207 с.
6. Красевская Л.Н. На два голоса. Стихи и поэма/ Красевская Л.Н. – Брест : «Альтернатива», 2009. – 111 с.
7. Рубашевский Ю. Калядкі па-цярэспальскі / Ю. Рубашевский // Вечерний Брест. – № 9. – 2 февраля. – 2011. – С. 7.
8. Сулова Т.И. Общечеловеческое и национальное в культуре: вызов глобализации / Т.И. Сулова // Общечеловеческое и национальное в философии : II международная научно-практическая конференция КРСУ (27-28 мая 2004 г.). Материалы выступлений ; [под общ. ред. И.И. Ивановой] – Бишкек, 2004. – С. 177–183.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2012 року

УДК 821.161.2: 373.6

*Світлана Жила
(Чернігів, Україна)*

«ЧАС, ЩО ДЛЯ ЛЮДЕЙ Є ДОЛЕЮ»: РОМАН МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»

Стаття присвячена дослідженню філософської, психологічної, моральної проблематики роману Марії Матиос «Солодка Даруся», аналізу її жанрової специфіки, структури, панорами трагедії українського народу. Автор радить учителям літератури усвідомлено, «упорядковано» підходити до роману Марії Матиос «Солодка Даруся», вводити старшокласників у світ концептуальних ідей авторки, осмислювати твір в історико-культурному контексті.

Ключові слова: конференція, методи навчання, бесіда.

Статья посвящена исследованию философской, психологической и моральной проблематики притчи Марии Матиос «Сладкая Даруся», анализу ее жанровой специфики, структуры, панорамы трагедии украинского народа. Автор советует учителям литературы осознанно, «упорядочено» подходить к изучению романа «Солодка Даруся», вводит старшеклассников в мир концептуальных идей писательницы, осмыслять произведение в историко-культурном контексте.

Ключевые слова: конференция, методы обучения, беседа.

The article is devoted to the study of philosophical, psychological, and moral problems of the novel «Solodka Darusia» (The Sweet Darusia) by Maria

Matios, to the analysis of its genre specificity and structure, and the panorama view of Ukrainian people's tragedy. The author recommends teachers of Ukrainian literature to develop a conscious and well-arranged approach to studying this novel, introduce the high school students into the world of the writer's conceptual ideas, and think over this work in the context of history and culture.

Key words: *conference, teaching methods, conversation.*

*Письменниця Марія Матіос романом
«Солодка Даруся» сміливо і рішуче
відкинула правила політичної обережності
й суспільних табу – і на свій страх і ризик
здійснила жорстоку мандрівку в наше
криваве і не менш жорстоке історичне
пекло,
в безодню, куди лячно зазирати*

(Павло Загребельний)

Роман Марії Матіос «Солодка Даруся» називають українською історією 30-х–70-х років ХХ століття в її буковинському й галицькому ареалах. Твір письменниці вводить нас у розуміння життя гуцулів як об'єкту дискримінаційної політики за різних окупаційних режимів, передає напружені стосунки, що існували в Буковині й Галичині між українською більшістю і румунською, німецькою, радянською адміністрацією, переломлення у філософії, психіці, світогляді, сприйнятті світу, які відбуваються в людей під час карколомних історичних подій.

Роман Марії Матіос «Солодка Даруся» – закодоване бачення світу – дає читачеві ключі до скарбниці людських почувань у межових ситуаціях, допомагає глибше пізнати свою землю, могутнє генетичне коріння народу. Враження від сприймання тексту дуже сильне: картинно все відчувається й уявляється, додається емоційний музичний ряд. Атмосфера твору дає можливість реципієнту зануритись у той історичний час і пересвідчитись у справедливості анотаційного слова до роману: «...історія і кожна окрема людина за всіх часів і режимів пов'язані одною пуповиною, а гріх і його спокута – явища майже осяжні, матеріальні. Це вражаюча, приголомшлива розповідь про безпощадні жорна історії, невитравлюване людське зло і незнищенне добро водночас, про природну толерантність людей різної крові і націй у часи історичних катаклізмів та про незбагненні пристасті маленького людського серця [1, с. 4]».

Авторська дефініція роману «Солодка Даруся» – драма на три життя. Твір Марії Матіос складається з трьох частин, трьох мозаїчних картин: «Даруся» – драма щоденна, «Іван Цвичок» – драма попередня, «Михайлове чудо» – драма найголовніша. Вони створюють монолітний сплав двох часових площин.

За визначенням Дмитра Павличка, це «повість, за сюжетом – новела, за шириною охоплення історичних подій – роман, за насиченням оповіді діалогами, прямою мовою – п'єса [2, с. 6]».

Це історичний, філософський, психологічний роман, «книга – метафора для всеукраїнської новітньої історії».

Відзначаємо: роман Марії Матіос «Солодка Даруся» – оригінальне явище в нашому мистецькому житті. Він і за будовою, і за внутрішньою трагедійною напругою, і за структурою розкриття образів є неповторним. Письменниця виступила новаторкою, увівши новий жанр роману-драми в українській літературі. Читачів зачаровує майстерне поєднання двох шарів оповіді – літературної й діалектної, позначених елементами кінематографічності й драматургійності. Дмитро Павличко відзначав: «Такого стефанівського лаконізму, лексичного багатства, взятого з гуцульського діалекту села Розтоки, де виросла Марія Матіос, у нашій прозі ще не було. А як було, то хіба лиш під пером покутських класиків, але й там літературна мова й діалект не були так органічно поєднані, як це бачимо у «Солодкій Дарусі» [2, с. 6]».

У літературний текст Марія Матіос вводить 33 діалоги (драма щоденна «Даруся» – 4 одиниці, драма попередня «Іван Цвичок» – 10, драма найголовніша «Михайлове чудо» – 19), які виконують різні функції. Діалоги наближають епічний твір до драматичного, бо «розмивають» його родо-жанрову структуру. У жанрову матрицю «Солодкої Дарусі» епічний і драматичний складники входять як рівноправні частини структури тексту, їх поєднання утворює особливий художній ритм і настрій.

Марія Матіос уміло вплітає в епічну тканину роману сцени з різними думками черемошянців про головних персонажів – Дарусю, Івана Цвичка, Матронку й Михайла, що надає твору соціального звучання, розширює його епічні й драматичні рамки. Їхні колоритні, інтонаційно забарвлені голоси звучать у дискурсі оповідача як у фільмі Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» позакадрові розмови – оцінні судження про головного героя Івана Палійчука.

Перехід від драматичних діалогів до авторської розповіді і навпаки сприймається реципієнтами як перебазування в іншу художню структуру. За допомогою таких комбінацій моделюється художній універсум роману. Така епічно-драматична організація тексту дозволяє нам власне й зробити висновок, що «Солодка Даруся» – це роман-драма (романна драма).

Аналізуючи повість-новелу Марії Матіос «Просили тато-мама...», ми вже тоді помітили, що письменниця експериментує зі структурою художнього твору, широко вводячи в тканину тексту діалоги, монологи, драматичний елемент [3, с. 49, 51].

Діалогічність сприяє поглибленню психологічного первеня, показує національні особливості мислення, стає зчіплювальними ланками в подієвому русі.

Роман розпочинається діалогом двох сусідок – Марії й Василяни – про жоржини, ружу, лілії, який характеризує солодку Дарусю як шляхетну

душу, що розуміється на квітах і опікується ними, як дитиною. Завершується твір знову розмовою цих же жінок про рожеву ружу. Але йдеться в цьому діалозі не про квітку, а про вже відому читачеві долю головної героїні.

Цей початковий і підсумковий діалоги сприймаються як своєрідне обрамлення роману-драми. Роздуми про життя, яке нагадує трояку ружу («то чорне тобі покажеться, то жовте, а там, дивися, загориться червоним»), інтуїтивне осягнення як фізичного існування, так і духовної сутності буття. Сусідка Дарусі Марія, яка час від часу доглядає бідну сироту, наділена глибинним «Я», мудрим життєвим досвідом, тому їй здатна дійти до джерел пізнання й правди.

До речі, персонажа твору – «Трояка ружа». Образ троякої ружі є полісемантичним, наскрізним символом третьої частини роману. Андрій Кондратюк відзначає: «В українському фольклорі троянда – це ружа, рожа. Так ще й праматір «царівни квітів» у нас називають. Але й інші квіти з родини мальвових рожами зуть. У природі і в художній творчості усі вони часто поряд. Рожа – символ краси, молодості, процвітання, оновлення в природі й у людських почуттях, задоволення, забав [4, с. 38–39]».

Ружа – цей одвічний український символ, яким опредметнювалося найсвятніше, найдорожче, найсокровенніше, – любов до рідної землі, до свого народу. У Марії Матіос ружа є символом краси і смерті, незрадливих оберегів нашої духовної спадщини, уособлює прояви людського буття. Із троякою ружею в письменниці асоціюється панорама пізнання світу і життя. Світ в уяві Марії Матіос наділений розмаїтістю, у житті людини переплітаються чорні і яскраві тони. Авторський символ троякої ружі збуджує у свідомості читача розуміння багатомірності життя, відтворює почуття тривоги, горя, суму і радості. Образ – символ троякої ружі відіграє роль концепту (загальної думки), за допомогою якого розкривається художня логіка авторського мислення в тексті. Він складає цілісну метафоричну художню картину і метафоричне «понятійне» плетиво. Ми бачимо внутрішній і зовнішній світ героїв – у ньому дійсно доля України, доля трагічна. Роман «Солодка Даруся» так точно відтворює нашу історію, нашу духовність, нашу ментальність тому, що він пересипаний великою кількістю діалогів, виголошених мовцями-гуцулами. Загальновідомо, що своєрідність будь-якого народу проявляється у спілкуванні, соціальній взаємодії, оскільки саме там концентруються етнічні еталони – стереотипи з властивою їм особливою мовою знаків, символів, словесних формул.

Ми погоджуємося з оцінкою, висловленою Дмитром Павличком про роман, як «найзагадковіше, найпечальніше і найправдивіше творіння з усієї сучасної української літератури [2, с. 6]». Марія Матіос уміє торкатися больових точок нашої української історії, трансформувати історичну правду в художню. Кожен читач задумується, в межах якої художньої системи народився роман «Солодка Даруся», і однозначної відповіді дати не може. Домінантними є риси реалістичної, віднаходимо у творі присутні ознаки експресіоністичної художньої системи: психологізм у

розкритті внутрішнього світу героїв, лаконізм і місткість художнього вислову, прийом калейдоскопізму – швидка зміна емоційно насичених картин, драматично-трагічна загостреність конфлікту між особистістю і тоталітарною системою, між індивідуумом і соціумом, відтворення почуття тривоги й відчаю, підпорядкування подій потребам виразу сильних емоцій, використання засобів підвищеної виразності для нагнітання емоцій, глибокий підтекст твору, домінування діалогів персонажів.

Марія Матіос у романі «Солодка Даруся» обертає такі ключові поняття філософської системи екзистенціалізму, як абсурдність світу, відчуженість людини від суспільства, її «закиненість у ворожий світ», межові ситуації, страх, самотність, неспокій, жах, відчай, внутрішній біль, проблема вибору в особливості художнього стилю.

У «Дарусі» – драмі щоденній – події відбуваються в буковинському селі Черемошне десь у 70-х роках ХХ століття. Дарина, головний персонаж твору, німа, каліка. Про неї односельці думають, що вона несповна розуму, а тому роками сміються з нещасної й хворої, називаючи її «солодкою Дарусею».

У селі пам'ятають, що колись мала дівчинка підступному енкаведистові за льодяники-півники розповіла, як її батько – колгоспний заготівельник – добровільно віддав бійцям УПА молочні продукти (масло, сир, бринзу, сметану). Довірлива, щира дитяча оповідь про нічних вуйків, які не били її тата й вікна в хаті, послужила ворогові, призвела до втрати родини. Тепер Даруся щиро кається у своєму гріхові. Вона має напади дикого головного болю, який нищить її. «...Даруся рятує себе, як може. Коли водою, коли землею, коли травами. Бо понад усе їй хочеться жити на цьому світі, такому веселому, такому кольоровому і запашному. Коли вона здорова – надолужує той час, як звивається від болю. Вона не хоче згадувати про нього, бо така вже зболена, що не знає, як іще ходить своїми ногами [1, с. 19]».

Ніяких особливих подій у герметичному Дарусиному житті здається і немає. Усе подається крізь плин свідомості героїні: вона думає, бо «не вміє не думати, вона згадує свого тата й маму і дитячі свої пустощі з сусідським Славком, «стоїть у холодній купелі осені і бореться із цвяхами, забитими в голову чийось важким, безсердечним молотом», плаче, «поклавши непокриту голову в самотню червону айстру».

Для Дарусі особливою подією є збирання і її похід до тата на могилу – епізоди приголомшливої сили в щоденній драмі Марії Матіос. Письменниця розповідає, як сирота цілісінський день збирається на цвинтар. Вона готує великодній кошик із сиром, маслом, молоком, хлібом, продумує, що має сказати татові. «До тата Даруся йде тільки серединою вулиці. Їдуть машини, йдуть фіри, тягнуться люди – Даруся знає своє: вона по дорозі до тата – княжна [1, с. 26]».

Її негусте, ненадоїдливе, поважне відвідування батька нагадує ритуал, «як весільні дружби» трясуться за дівчиною пси. «Пливе солодка

Даруся у супроводі собак завжди безлюдною сільською вулицею, а позаду часом фиркає кілька моторів, що так і не наважуються обганяти цю дивну процесію, як не обганяють знаючі шофери ані похорон, ані весілля [1, с. 27]». Дівчина розкладає на могилі принесені гостинці, утішається татовим голосом, що проривається до доньки з підземелля. Марія Матіос подає незвичайної вражаючої сили картину-епізод вилітання Дарусиної душі на татовий поклик. До речі, з наукових праць знаємо, що в окремих людей відбувається вихід і повернення душі до тіла. Письменниця про це пише так, начебто вона сама в житті спостерігала за цими відчуттями. Чесно. Холоне кров у жилах, коли читаємо: «Дарусі здається, що бідна душа на якийсь час залишила її і полетіла на татовий голос. Лишилося одне тіло, нібито й не Дарусине, не зболене і не зчорніле, а чиєсь чуже, незнане холодне тіло, по якому весело снують мурашки. Вона сидить, завмерла, майже не дихаючи, із заплющеними очима, ніби боїться, що ось-ось душа вернеться назад в її тіло, але вже без татового голосу. А голос пливе звідусюди, як призахідне сонце, – лагідне, недокірливе, терпляче. І Даруся схиляє таку ясну тепер, покірну голову, сама не знаючи перед ким: чи перед сонечком, чи отим голосом, що пеленає з ніг до голови, ніби хоче зігріти, чи налюбити, чи нажаліти...

Нарешті налюблена поволі зникаючим татовим голосом, із повернутою у тіло душею, Даруся ліниво розплющує очі, підводиться із землі і аж тоді роззирається довкіл.

Як вона давно тут не була! Як безвстидно запустила татову оселю! Надламані вітром, жовтіючі пасма густої трави кивають голівками: давно, ой давно, доню... [1, с. 29–30]».

Після вдумливого читання цього епізоду згадуються чомусь слова Сергія Параджанова: «Що волосся стало сторча? Тоді це геніально...» Справді геніально пише Марія Матіос. Авторка вражаючої психологічної потуги перевертає нашу душу й заставляє глибоко думати про вічну проблему життя і смерті, про втрату найдорожчих тобі людей, про все-все-все..., про добро і зло, про зраду і вірність, про пам'ять.

Користуючись законом стислого епосу («Даруся за сюжетом новела, 25 сторінок тексту»), письменниця вміє в невеликому відкрити велике, почути стогін людської душі. Вона подає блискучі психологічні зрізи з життя головної героїні. Авторка перетворює «баювання» Дарусі – втіху від розмови з татом на черемошнянському цвинтарі – в ту вершину, з якої видно все: не тільки долю окремої сироти, а й цілого народу. Недарма одна із жінок у драмі щоденній зауважує, що людям варто частіше ходити на могилки, бо «звідти усе так добре видно, що а-а-але де тобі!... Краще, як із Чорногори [1, с. 28]».

Археолог Юрій Шилов, дослідник могил України, засвідчує, що рідна земля просякнута потом і кров'ю предків, пройнята енергією їхніх душ:

«Після смерті частина кожної голограми – електромагнітне поле із специфічних молекул заліза – залишається й продовжує діяти в могилі

разом з кістяком, що становить разом з мозком своєрідний інтерфейс, пов'язаний із Всеєдиним Розумом [5, с. 38]».

Науковець переконаний, що підсилюючи померлих психосоціальною енергією через влаштування на кладовищах тризн і поминальних свят, ми одержуємо їхню підтримку, а цвинтарі є вмістилищами не стільки тлінного праху, скільки Безвічного Духу.

Вихопимо із панорами черемошнрянського кладовища, майстерно змальованого Марією Матіос, епізод, у якому все правдиве, пройняте глибокими філософськими думками й сильними інтуїтивними відчуттями:

«Вона ніколи не палить тут свічку. Бо свічка горить-горить та й випалює все, що є довкіл людського. Вогонь свічки виганяє не тільки злий дух, але й дух людини, яка не завжди була мертвою. А як зникає дух – тоді за вмерлою людиною тужиш все менше і менше, поки не перестаєш тужити зовсім.

Тому Даруся не любить людей, які світять на могилах свічки. Вони швидше хочуть позбутися болю, що дихає з-під сумної могильної глини. Люди втікають від туги, яка заходить зашпорами в душу, як тільки очі вихоплюють хрест. Люди не люблять тужити. Вони взагалі нічого не люблять.

А Даруся не хоче не тужити за татом. Бо для неї тут *не туга* – тут, коло тата, лиш стільки її *справжнього* життя. Усе лихе минулося, поблідло, втратило ясність, а туга за чимось далеким лишилася в Дарусиній голові такою гострою, що від того вона болить її. І якщо не розрадить тато – то вже ніхто не допоможе Дарусі. Ото вона й не палить свічку: боїться, що прийде сюди котрогось разу – а голос, який завжди пливе звідусюди, як сонце, що й не знаєш звідки, більше не зустрине її. Що вона тоді робила б? ...Якщо не буде його голосу – не стане і її. Без голосу нащо їй жити?

Ніхто, жодна душа у світі не знає, що Дарусі лиш *тут* розв'язуються уста. Іноді вона думає, що й сама не знає про це [1, с. 31–32]».

Те, що вогонь свічки віддаляє дух людини, є правдою. Звідки про це знає Марія Матіос?! Невідомо. Але ж які думки! Письменниця глибоко проникає в сутність життєвих явищ, у характер своєї героїні; німбом чистоти, святості, трагедійності оповиває образ Дарусі. Сирота важко переживає розлуку з татом. Розмова дівчини з батьком, який постає в її уяві, посилює трагедійне звучання драми щоденної, допомагає один момент з долі Дарусі перевести в план широкого узагальнення.

Драма попередня «Іван Цвичок» у порівнянні з драмою щоденною «Даруся» є більш відкритою. У ній розповідається про ще одну знедолену людину Івана Цвичка й виносяться на суд читача різні аспекти суспільного буття. Іван Цвичок – зайда, невдатливий, неfortunний чоловік, про якого ніхто нічого не знав у Черемошнім («коли й де Іванові пуп рубали, де хрестили, хто його мама-тато, і чи має він бодай би який дім-двір, чи кіл біля двору») пристав жити до Солодкої Дарусі. Двоє людей поєднали свої нещасливі долі, чим викликали невдоволення і навіть заздрощі у влади і жителів села: «Голову до голови притулили та й німують обоє», «сидять собі отак – і світ їх не обходить...» «Хіба нармальна людина буде отако

сидіти посеред білого дня і слухати, як дурний у дримбу грає? [1, с. 38–39]».

Марія Матіос творить образ майстра, який виготовляє гуцульський губний музичний інструмент дримбу, грає на ньому, заробляє собі на життя тим, що продає свої вироби із заліза в краї. У Косові, Вижниці, Яремчі, Кутах, Сторонці, Верховині – скрізь «дрижить в його губах дримба, як дівка перед гріхом, і видобуває із себе то смішні, то жалісливі мелодії [1, с. 46]».

Коли Іван Цвичок був біля Дарусі і грав на дримбі, у дівчини переставала боліти голова. Малоговоркий Цвичок змінювався біля сироти, у нього прокинувся дар співрозмовника і він багато чого розповідав бідній Дарусі.

«А вона під його голос гейби оживає: і ходить пряміше, і в кутику губів складочка, як від потайної усмішки, а найголовніше—голова її перестає боліти [1, с. 57]».

Іван Цвичок учив дівчину ніколи не любитися з чоловіками і навіть не пізнавати їх:

«Боже-Боже... а як прийде тобі хіть? А я від тебе піду? Я не можу жити вічно, можу вмерти а хоч би й завтра, що ти будеш робити? Ні, лишайся дівкою до смерти... це не є встидно... А ти здорова. Не слухай нікого. Ти здоровіша від усього села цього дурного. Але я не хочу мати за тебе гріх, бо ти кругла сирота і судьба твоя нещаслива. Ти судьбою покарана... а як від чоловіка прийде охота на тебе, то можуть пустити по руках... ні, ліпше тобі не знати чоловіка... [1, с. 66]».

Кохання Івана Цвика до Дарусі є сплавом цілої множини почуттів. Переважає святе, високе ставлення до улюбленої дівчини.

Іван Цвичок – цей неfortunний чоловік (як про нього думали в цілім краї) виявився дуже порядним і шляхетним у коханні. Він добровільно прирік себе на страждання і муки любові. Своєю поведінкою Іван Цвичок доводить, що в ньому закумуляована багатовікова мудрість людини у розумінні кохання. Взаємність Дарусі для Івана стала святом його душі: «Задля цього нічного стогону він був би колінкував із край світу до Дарусиноного – а тепер і його – дому [1, с. 67]».

Дарусина оселя для Івана – це пристанище обов'язку, радощів, чистоти й свіжості. Він розуміє, що дівчину можна звільнити від німування, відвозить її до районної лікарні, але лікарі виявилися черствими й фахово некомпетентними. Світло, що зійшлося з світлом, світло спілкування, відрада, втіха, «радість для двох – величезна» закінчується. Іван, захищаючи своє і Дарусине щастя, потрапляє на 15 діб у районний відділ міліції, а звідти приходиться до сироти в подарованому сержантом армійському одязі (своє вбрання розлілося під дощами, коли він замітав дороги в місті). І тут трапляється непередбачуване: жахливий напад головного болю у Дарусі. Довга хвороба дівчини була спричинена Івановим поверненням до неї у зеленій сорочці і темно-зелених штанах-

галіфе (армійський обладунок асоціювався у неї із вчиненим гріхом-зрадою тата).

Дмитро Павличко відзначає: «Образ Цвичка, що його «солодка Даруся» любить, але жити з ним не може, бо душа його обліплена землею, а її душа – в небесах – одне з найкращих мистецьких відкриттів знаменитої письменниці [2, с. 6]». Ми підтримуємо думку Дмитра Павличка, що образ Івана Цвичка є творчим досягненням Марії Матіос, але не погоджуємося, що його душа обліплена землею. Він нами сприймається як втілення правди і совісті народної. Доля людини завжди входить у долю країни. Івана Цвичка добре обшмульгала радянська тоталітарна система. Одним реченням у сільраді він, по суті, розкриває все, що з ним трапилося у житті: «А що своєї хати не маю, то нащо ви такі розумні і ваша влада така розумна забрали мамину хату, коли вона померла від побоїв на МГБ, а мене по людях пустили [1, с. 71]». Даруся виряджає з хати Івана, бо порушилася гармонія їхнього морального союзу, що виник на ґрунті взаємного кохання і довір'я. Просто Даруся не зможе уже ніколи довіряти людині у військовому строї.

У драмі найголовнішій «Михайлове чудо» змінюється час – від теперішнього – до минулого і націєпростір (українці, румуни, євреї, німці, поляки); читач дізнається про Дарусиних тата й маму, різних займанців Черемошного, воєнні і соціальні катастрофи, причину важкої недуги дівчини-сироти. Тут Марія Матіос конструює трагедійний час і простір, заповнює цей континуум щасливими й трагічними подіями з загостреною емоційністю, тяжіє до християнської містики (заголовок драми «Михайлове чудо» називає не тільки головну героїню Матронку, але й дає проєкцію на покарання Михайла і його дружини; прокльони, адресовані Дарусі, збуваються – дівчина стає німою; через добро і зло витлумачує реальне життя; вдається до моралізму як соціально і релігійно значущої дії).

Письменниця уміло заглиблюється у кризові ситуації людини і громади, досліджує стресові ситуації, травмувальні життєві обставини, розкошує у філософських і психічних нетрях людських душ. Відстоюючи сферу абсолютних цінностей, Марія Матіос засвідчує руйнацію людини та дійсності і в такий спосіб активізує трагічне усвідомлення індивідом своєї долі.

Марія Матіос у драмі найголовнішій шукає такі виражальні засоби, які б найадекватніше до її задуму відтворили життя гуцулів – однієї з етнічних гілок українців – цього дивовижного і до краю ще не розгаданого народу 30-50 років ХХ століття. У центрі уваги письменниці талант молодого подружжя Ілашуків з Черемошного – Михайла й Мотронки – батьків солодкої Дарусі. Авторка за допомогою яскравих художніх деталей показує, що доля Михайла й Мотронки була вже визначена під час їхнього весілля.

Коли наречений і наречена танцювали гуцулку, то у Фіцика на скрипці обірвалася струна. Марія Матіос, творячи словесний малюнок

весільного танцю, переконує читача, що основним композиційним елементом його є коло:

«П'яний від радості, Михайло легким рухом висадив на долоню дрібненьку – ростом йому хіба що до пупа – молоду з незвичним для їхнього села іменем Матронка, підняв над кучерявою головою – і крутив її над собою, як дзигу... [1, с. 82]» або «– Гости! Дороги мої набутливі гості, дивіться на Михайлове чудо, любуйтеся Михайловим чудом, набувайтеся коло Михайлового чуда! На Михайлове чудо дивіться! – на одній руці крутив її над головами гостей, немовби веселу різнокольорову квітку [1, с. 82]» чи ще: «А Матронка, зі страху чи з радості заплющивши очі, обхопила шию свого молодого обома тонкими руками, немов дитина тата, і в несамовитому темпі «гуцулки» обвивалися її кольорові стрічки круг Михайла, як зашморг, – аж страшно було, щоб не задушила [1, с. 83]».

Пара перебуває у колі – уособленні сили добра, правди, гармонії. Відомо: деякі весільні танці (і пісні також) можуть закодувати майбутню долю молодого подружжя. Вогняна «гуцулка» передбачає прийдешнє Михайла й Матронки. До них прийде шлюбне щастя, але воно обірветься, як струна на інструменті скрипаля. Пригадаймо аналогічну художню деталь у повісті Ольги Кобилянської «Земля»: на чужому весіллі закохані наймичка Анна і хазяйський син Михайло Федорчук тільки стали до танцю, але ще не встигли з'єднатися їхні руки, як «Голосним зойком урвалася одна струна, і все зупинилося на місці. Не зімкнувшись, розлучилися дві руки [6, с. 44–45]». Не вдалося Анні й Михайлові не тільки потанцювати, але й знайти своє щастя, не судилося їм побратися.

Художніх деталей в описі «гуцулки» є кілька: розірвана струна, зашморг із кольорових стрічок Матронки круг Михайла, Михайлове чудо – і всі вони набувають прикмет знаків-символів.

Магія другого весільного танцю – великої святкової хори (порумунськи – «гора-маре») єднала Михайла і Матронку міцними узами в одне ціле: «Ця безпощадна у своїй хитрості музика – випробування подає танцюючому перший знак, та що там знак, – вона вказує напрямок, яким відтепер ці двоє рухатимуться тільки синхронно, тільки з тим, хто в цю мить тримає своїми руками твої палахкі долоні; завжди і тільки разом, не порушуючи темпу не шукаючи іншого ритму, лиш так, як у цім строгім і величнім танці – не танці, а, швидше, прилюдній, але безмовній, клятьбі на досмертну вірність чи добровільне рабство разом [1, с. 85]».

Словесний опис весільної мелодії сповнений ритму, музики, народної театральності, живодайним духом української сутності. Потужна енергія Марії Матіос творить філософію весільного танцю, який єднає молодих сильніше за вінчальне присягання: «Ні, це не весільний танець – це жорстокий, нелюдський припис всевишніх сил про неможливість вийти за лінію наперед визначеної тобі долі...

Ті ритми протискуються порами під саму шкіру навіть у товстошкірого, заходять, як зашпори, як скалки, далеко під серце, а може, скрипка їх заганяє таки в саме серце – і ти вже ніколи добровільно не позбудешся

тонкого, майже нечутного стогону мелодії, не витиснеш його із себе, як серце фурункула, не виблунеш і не витравиш – хіба що вмреш – і лиш тоді скинешся чарів цієї музики, як чарів живого ворожбита.

Та навіть перед смертю, кажуть старі діди, декотрим людям вчувається мелодія «гора-маре», бо кажуть, саме з таким розпачливим сумом, такими неквапними кроками – два вліво – два вправо, щоб не сполохати і не розчавити людину раптовістю, – дає про себе знати близька смерть... [1, с. 86]».

Сильнішого опису танцю ми не знайдемо може й у всій світовій літературі! Марія Матіос говорить із читачами джерельно чистою мовою відчуження, світогляду, думання, магічного навіювання. Блискучий орнаментальний хореографічний малюнок великої святкової хори письменниці наповнює містиком: «...О, Господи милосердний... Михайло з Матронкою так і рухалися на опустілій весільній підлозі: два кроки вліво – два вправо, вліво – вправо... а далі лиш гойдалися, притиснувшись чолами, і, здавалося, що ці молодята-сироти, хочуть наперед переважити чи відсторонити те, що на них чекає в майбутньому. Аж гості, а особливо оковиті жінки, поприкривали свої писки долонями, немов також намагалися затамувати попереджувальні скрики про небезпеки, які не обминають в житті нікого і, очевидно, не наважаться обминути і цю пару... Бо якось так дивно та чудно для цього села покидали підлогу молоді, що з боязні хотілося їх перехрестити... [1, с. 86]».

Небезпека й горе справді не обминули це подружжя. Марія Матіос подає цілий шерег бід, які падають на родину Ілащуків: викрадення Матронки радянськими прикордонниками у червні 1940 року, катування і збездіщення жінки офіцером під час допиту, хвороба Матронки, її сльози, що «ніяк не могли зупинитися, так ніби хотіли доплисти сметаним лицем до самого моря», ревності Михайла і його знуцання над дружиною, соціальні потрясіння (в психологічному відношенні дуже важкі), деградація деяких односельців, їхнє моральне нездоров'я, потрясіння 1950 року від голих юних мерців біля сільради з простреленими скронями – засохлими ружами (символ смерті), прихід нічних гостей за продуктами, допити Михайла й Дарусі, дитяча правда про тата, який сам згодився допомогти боївцям УПА, психологічна травматизація Матронки, її відторгнення доньки («Краще би була струїла в утробі таку нечисть чи родила німою...»), життєва криза і самогубство Матронки (суїцид жінки пояснюється відмовою, небажанням жити під одним дахом із донькою, яка зрадила тата; самогубство Матронки можна, за З.Фрейдом, розцінювати як порятунок від страждань), злочинство Михайла, каліцтво Дарусі, смерть Михайла.

Авторка у драмі найголовнішій показує, що не тільки родина Ілащуків, але й інші жителі Черемошного, у якому «колотилося як під циганською спідницею»; виявилися незахищеними перед новими станами суспільного життя. Тільки за перший рік перебування радянської влади в селі було таємно вивезено десять черемошнянських сімей невідомо куди, власника млина єврея Гершка замінено найбільшим сільським ледарем і базікою – Лесем

Онуфрійчуком («Коло млина, щоправда, молоти язиком не треба, але владі видно видніше»), забрано Капетуперову корчму й Гершкову олійницю, розорено священника й крамницю Юзя Розенфельда. Під час війни черемошнянці також почувалися безпорадними й розгубленими, бо, за словами сільського філософа Танасія Максим'юка, «ці часи – не для життя, не для веселості, хіба лиш для думання та смерті». Швидка зміна влад (румунська – радянська – німецька – румунська – німецько-мад'ярська – радянська), «історія, яка ніколи не припиняє їхати колесами по людях» вела до руйнації підвалин етнічного буття нації, модифікувала духовну структуру людини.

Критика засвідчила, що Марія Матіос приголомшує вмінням концентрувати драми «на одному сантиметрі тексту». Погодьмося: кожна драма із трьох мозаїчних картин «Солодкої Дарусі» є маленьким всесвітом, який можна сприймати під різними кутами зору.

Учителі-словесники повинні знайомити учнів з кращими творами сучасного літературного процесу. Роман «Солодка Даруся» за найвимогливішими критеріями належать до видатних непроминальних творів. Це неабияке явище на нашому літературному полі, це наша червона ружа. Незвичайний, безпрецедентний успіх має цей роман серед читачів. Справді важко назвати який-небудь інший твір літератури, що мав би такий розголос і резонанс (наклад «Солодкої Дарусі» 50 тисяч примірників – дивовижний для України).

Марія Матіос за цей роман стала переможцем конкурсу «Книжка року – 2004» і Лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка 2005 року.

Подаємо орієнтовний план проведення читацької конференції за романом Марії Матіос «Солодка Даруся»:

1. Вступне слово вчителя. Мета і завдання конференції. Авторка «Солодкої Дарусі». Резонанс її прозової творчості в Україні, світі.
2. Особливості жанру твору. Епічно-драматична організація тексту.
3. Роман «Солодка Даруся» – цікаве явище в нашому мистецькому житті: філософський і психологічний художній аналіз руйнації підвалин буття української нації.

Прокоментувати думку Дмитра Павличка: «Тут не тільки про дитину йдеться, а й про дорослу душу, зрештою, про народ, який довіряє ворогові через свою недосвідченість і втрачає своє духовне здоров'я, навіть свою мову».

Аргументувати сентенцію про «Солодку Дарусю»: «Це книга – метафора для всеукраїнської новітньої історії».

Поміркувати над роздумами мудрого єврея Гершка: «А сьогодні надійшли такі часи, що колісниця їде – і людини не бачить. Переїде – і не спам'ятаєшся, що вже ні тебе нема, ні совісти твої, ні чести. Чоловік один, а колісниця кожного разу друга.

...ця колісниця, що в'їхала сьогодні в наше життя, не обміне ані німого, ані сліпого, ані християнина, ані іудея [1, с. 108]».

Прокоментувати уривок роману, який засвідчує безпорадність жителів Черемошного перед сваволею радянської влади: «І в один момент Михайлові відкрилося, що в його селі поволі ставало так тихо, як у Черемошнім по той бік ріки, хоча мерців у селі не побільшало, і тиф людей не косив; як і раніше, люди робили весілля, храми і хрестини, але набутки стали якісь укорочені і пригнічені, а село – сумне і малоговорке, як переплакана жінка у півроку після чоловікової смерті [1, с. 121]».

4. Проблеми порушені у творі: загальнолюдські, філософські, політичні (держава і народ), соціальні, морально-етичні.

Доведіть, що криза Матронки мала соціальний характер і була пов'язана з ціннісною специфікою традиційної культури соціуму. Прокоментуйте уривок роману, в якому йдеться про те, як страждає Матронка від того, що бачить на Калиничці крадену сорочку із червоно-жовто-зеленими ружами: «Як таке може бути, Михайлюню? Що з цими людьми зробилося, що вони такі недобрі не до чужих – до своїх?! Як ці люди думають жити далі і не боятися, що гріхи перейдуть на їхніх дітей?! Таже не лиш я очі і пам'ять маю! А другі люде хіба сліпі? І чому вони всі змовчали, і ніхто із церкви не вийшов? Чому?! Усі ж виділи! – Матронка заплакала так, як би її перед тим вибили [1, с. 141]».

Дискусія «Історія і кожна окрема людина за всіх часів і режимів пов'язані одною пуповиною».

5. Аналіз сюжету роману. Співвідношення сюжету і фабули. Сюжетно-подієвий каркас твору. Сюжетний час і місце розгортання подій. Розбіжність між фабулою та сюжетом.

6. Образ Солодкої Дарусі. Трагедія Дарусі – трагедія України.

Дискусія «Даруся – образ майже біблійний. Варіант Христа та його Голготи». Прокоментуйте афоризм Оноре де Бальзака: «Нещастя буває пробним каменем характеру» і поясніть фрагмент тексту: «Даруся все чує і все знає, лише ні з ким не говорить. Вони думають, що вона німа. А вона не німа. Даруся просто не хоче говорити [1, с. 20]».

7. Образи Івана Цвичка, Михайла, Матронки.

8. Символічні образи твору – ключі до прочитання глибинних пластів роману (тройка ружа, Михайлове чудо, колісниця, засохла ружа тощо).

9. Доведіть, що сім'я Михайла Ілащука була побудована на чистій шляхетній, мудрій любові. Хто, на вашу думку, винен у розвалі цієї родини?

10. Аналіз позасюжетних елементів роману: описи, ліричні відступи, монологи, діалоги.

11. Особливі секрети творчості Марії Матіос. Мова твору.

12. Марія Матіос про свою «Солодку Дарусю». Місце роману у творчості письменниці та літературному процесі.

13. Оцінні судження критиків і літературознавців про «Солодку Дарусю».

14. Інценізація «Допит Дарусі» (Дійові особи: Даруся, офіцер у галіфе – кат Матронки, майор Дідушенко, Михайло і Матронка).

15. Вікторина за романом.

16. Мої враження від прочитаного твору.

17. Підсумки читацької конференції.

На допомогу словесникам і учням подаємо роздуми Марії Матіос про роман «Солодка Даруся».

«Такі книжки, як «Даруся», чи «Нація», або «Життя коротке», не є робленими, вони пишуться у напівсвідомому стані. Тебе нема, ти між землею й небом, і ти не думаєш про те, як це сприйматимуть, що про це скажуть, що напишуть і чи взагалі будуть писати; воно тебе несе, як повінь, як несе людину вода, і вона або врятується, або ні, вона вже собі не підвладна стихії. Такі книжки не вигадуються. Воно саме приходить. Якби писати тільки такі книжки, як «Даруся», можна і «дахом» поїхати [8, с. 12]».

«...мої книжки – це книжки, писані лівою рукою (я шульга від природи), тобто ті, що близькі до класичного письма: «Солодка Даруся», «Нація», «Життя коротке» і «Щоденник страченої». У моїй лівій руці зосереджено все моє серце, письменницький досвід і жадова знань. Інші книжки – це релакс між ними. Бо для того, щоб написати «Солодку Дарусю», – треба було випотрошити себе енергетично на кілька років наперед [7, с. 14]».

«До мене приїхали російські видавці й запропонували видати в Росії – я їх тричі перепитала! – «Дарусю» і «Націю». Нормальні умови запропонували. Вони стежать за нашим книжковим ринком і кажуть, що такі книжки здатні зробити більше, ніж деякі політики, принаймні багато чого роз'яснити тій-таки Росії, які досі послуговується «стереотипною» українською історією [8, с. 12]».

«Я добре знаю, що хочу сказати кожною книжкою. Я завжди кажу, що «Життя коротке», «Нація», «Даруся» – це книжки-батоги. Вони написані лівою рукою, бо я від природи шульга, тобто найправдивішою мною, найглибиннішою [8, с. 12]».

«Головна героїня мого роману «Солодка Даруся» завдяки безпощадним жорнам історії і безпощадним людям кілька десятиліть була позбавлена голосу. Але у час найгострішого сердечного піднесення і найвищої драми свого трагічного буття вона нарешті промовила єдине слово, покликавши до себе Богом вибраного їй чоловіка. Згодом, ненавмисно вражена в саме серце, Даруся заговорила...востаннє, навіки поховавши невиправдані надії на своє маленьке – людське – щастя.

Пишучи цю книжку, я не сподівалася, що образ дівчини, битої судьбою і людьми, за короткий час стане метафорою моєї країни. Так само, як Даруся, моя стоодурена Україна в час пекельного прозріння і найвищого злету своєї відваги і духу, безстрашно сказала «Так!» тому,

кого нарешті допустила до глибин своєї мовчазної та нелукавої душі [9, с. 2]».

Читацька конференція за романом Марії Матіос «Солодка Даруся» нами спланована так, щоб старшокласники через аналіз-інтерпретацію не тільки пізнали твір, а й художню картину світу (культурологічний компонент), пізнали себе (рефлексійний компонент). Використання учителем літератури таких методів і методичних прийомів як дискусія, проблемна ситуація, тлумачення афоризмів, інсценізація уривків тексту, коментування думок літерознавців сприятиме творчому процесу осмислення роману (його тексту, контексту й підтексту), спонукатиме школярів висловлювати власне ставлення до художнього твору.

Безперечно, кожен словесник України працюватиме над текстом роману, враховуючи психологічні типи учнів свого класу й власні уподобання, а отже, моделюватиме структуру читацької конференції відповідно до педагогічної ситуації. Проте учителям літератури радимо усвідомлено, «упорядковано» підходити до роману Марії Матіос «Солодка Даруся», уводити старшокласників у світ концептуальних ідей авторки, осмислювати твір в історико-культурному контексті.

Література

1. Матіос Марія. Солодка Даруся / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2005. – 176 с.
2. Павличко Дмитро. Безодня, куди страшно заглядати / Дмитро Павличко // Літературна Україна. – 20 січня 2005 р. – № 2. – С. 6.
3. Жила Світлана. Художньо-творча діяльність учнів у процесі вивчення повісті-новели М.Матіос «Просили тато-мама...» / Світлана Жила // Українська література в загальноосвітній школі. – 2003. – № 2. – С. 48–52.
4. Кондратюк А.І. З вишневого саду : наук.-худож. Оповідання / Кондратюк А.І. – К. : Молодь, 1991. – 192 с. : іл.
6. Шилов Юрій. Брама безсмертя / Юрій Шилов. – К. : Журн. «Український Світ», 1994. – 384 с.
7. Кобилянська О.Ю. Повісті; Оповідання; Новели / Кобилянська О.Ю. – К. : Наукова думка, 1988. – 672 с.
8. Матіос Марія. «У моїй лівій руці зосереджено все моє серце, письменницький досвід і жадоба знань» / Марія Матіос // Українська культура. – 2006. – № 3–4. – С. 14–15.
9. Матіос Марія. «Жодна книжка не допомогла жодному політикові» / Марія Матіос // Дзеркало тижня. – 2006. – № 11. – 25 березня. – С. 12.
10. Матіос Марія. Тільки правди! Невиголошена промова Лауреата Національної премії Тараса Шевченка під час вручення відзнаки / Марія Матіос // Літературна Україна. – 2005. – 17 березня. – С. 2.

Стаття надійшла до редакції 5 березня 2012 року